

COMUNICACIÓ

Antonio Castilla Cerezo: *La noció de «mercant de l'art» i el projecte modern*

Sovint s'ha assenyalat que la modernitat està lligada a l'existència del més ambiciós projecte que mai s'hagi plantejat la nostra espècie. L'extraordinària ambició d'aquesta empresa, que és el que la fa més susceptible de ser criticada i desacreditada, consisteix en l'intent de subsumir tots els dominis del coneixement i de l'acció en el sí d'un càlcul que té com a objectiu la dominació de la natura per part de l'ésser humà. També s'acostuma a dir que Descartes va ser el primer en exposar exhaustivament aquest projecte, i que per aquest motiu va prioritzar, de totes les branques del coneixement, les matemàtiques, i més en particular l'aritmètica, que és l'eina que permet fer aquest càlcul. Però, com és sabut, les matemàtiques no són una ciència aplicada, sinó una ciència pura, i com que l'home modern no aspira al pur coneixement, sinó a l'aplicació d'aquest coneixement a la realitat material per tal de dominar efectivament el món material, és lògic que el càlcul aritmètic acabés al servei d'un altre càlcul, igualment general però innegablement aplicable, que correspon a aquella disciplina suposadament científica a la qual anomenem «economia».

Cal dir, però que l'economia moderna es diferencia de l'economia antiga, com a mínim, per dos motius. Primer, perquè no s'ocupa de la producció limitada per ús personal, sinó del comerç que té per objectiu l'obtenció, en principi sense límit, de beneficis monetaris; segon, perquè no té com a prioritat el govern de la unitat domèstica i familiar (que és el que la paraula «economia» significa etimològicament), sinó el de l'Estat nacional modern. Així doncs, l'economia moderna és inseparable de la següent paradoxa: d'una banda, aspira a ser un càlcul universal, és a dir, a comprendre la realitat en termes purament quantitius; d'una altra, exigeix la consideració d'una sèrie d'instàncies no quantificables (el subjecte racional en l'àmbit cognoscitiu, l'Estat en l'àmbit polític). Aquesta combinació de factors aritmètics amb una complexa xarxa ideològica diferencia, doncs, l'economia moderna de l'antiga. Quins són,

però, els dogmes fonamentals d'aquesta ideologia inherent a l'economia moderna? Segons Antonio Campillo¹, l'economicisme (que és com ell anomena a aquesta ideologia) es basa sobre els següents cinc axiomes:

1. Les relacions fonamentals per l'ésser humà són les relacions econòmiques, i no les relacions polítiques ni de parentiu. Estat i família són concebuts, per tant, com el resultat de pactes entre individus motivats per la trobada i la tensió entre els interessos autònoms de cadascun d'ells.
2. La història de les societats humanes té una finalitat, que és l'acumulació sense límit de beneficis monetaris. D'aquesta idea procedeix la noció de progrés unidireccional i limitat, per la qual el motor de la història és l'afany inesgotable d'explotar la natura, de dominar-la. Així doncs, encara que pels liberals aquest motor sigui la competència mercantil entre individus i pels marxistes sigui el desenvolupament progressiu i constant de les forces productives, uns i altres comparteixen el mateix pressupost de base.
3. Aquestes lleis que governen l'economia (i també, per l'axioma primer, la societat) tenen el caràcter de lleis «naturals» que regeixen en tot temps i lloc. L'ésser humà, doncs, en acomplir-les segueix el destí evolutiu de la seva espècie, i tota activitat que les ignori o les incompleixi està condemnada al fracàs.
4. El benestar humà, no solament l'individual sinó també el col·lectiu, només es pot obtenir mitjançant el creixement il·limitat de la producció i del consum de bens i serveis, que és allò que l'acompliment de les lleis econòmiques procura.
5. L'ésser humà és un subjecte que aspira a l'autoconservació, però que viu en un món de recursos limitats i, per tant, ha de competir i col·laborar amb d'altres per aconseguir els seus objectius, i en particular el seu fi últim, que no és cap altre que la seva pròpia supervivència.

Aquests cinc axiomes han operat a l'economia moderna des dels seus orígens, encara que no sempre, com és comprensible, de

1. Veure A. CAMPILLO; «Bataille contra la economía», a *Contra la economía. Ensayos sobre Bataille*, Granada: Comares, 2001, p. 49.

la mateixa manera. De vegades s'ha privilegiat l'augment de la producció com a factor clau del progrés econòmic (com és el cas dels economistes clàssics: Smith, Ricardo, Marx); en d'altres ocasions, s'ha donat més importància a la distribució i al consum de la riquesa (posició característica dels economistes de les darreres dècades del segle XIX: W.S. Jevons, Carl Menger, Leon Walras). Al segle XX, l'obra d'Alfred Marshall, principal representant de l'escola «marginalista», va suposar un retorn a l'interès per l'optimització de la producció i l'oferta, però després de la crisi del 1929, Keynes va tornar a subordinar l'augment de la producció a l'increment de la demanda, que ha de ser estimulada, al seu judici, per l'Estat mitjançant la creació de llocs de treball i l'augment dels salaris.

És en aquest context teòric on penso que és precís ubicar l'aportació d'una part de l'obra de Georges Bataille, autor que posa l'accent al consum, però no a la manera de Keynes, donat que aquest concebia el consum com un estímul per a la producció, mentre que per Bataille certes formes de consum constitueixen una despesa improductiva però necessària, una dilapidació legítima. El consum no és en la seva essència, segons Bataille, quelcom que ha de ser estimulat amb vistes a una finalitat racional, sinó que és un «irracional pur», si em permeteu l'expressió, i això amb independència de que els seus resultats puguin o no ser beneficiosos des de la perspectiva d'una racionalitat teleològica. Penso que a l'obra de Bataille trobem els apunts d'allò que podria ser una «economia nietzscheana», la qual no partiria d'una pluralitat d'axiomes sinó d'una sola idea fonamental, que resumim en els següents termes: les activitats de dilapidació no són marginals, secundàries o patològiques en relació a les activitats útils, sinó que constitueixen la veritable finalitat d'aquestes; dit d'una altra manera, l'objectiu últim de l'ésser humà no és sobreviure, sinó fruir la seva existència. L'adscripció a aquesta perspectiva suposa, primer, el compromís de desvetllar els axiomes de l'economicisme modern i, segon, el reconeixement del fet que és a l'obra dels artistes, el treball dels quals persegueix fonamentalment aquest «fruir», i no a la dels economistes, on trobem pistes per entendre l'economia «general», que inclou entre els seus objectes el desig, la despesa irracional, per contrast amb l'economia «restringida», que només

s'ocupa de l'oferta i de la demanda. Coincideixo, doncs, amb Hanna Arendt² quan assenyala que l'obra d'art adquireix una peculiaritat al món modern, que és la de convertir-se en l'activitat «inútil» per excel·lència (en èpoques anteriors havia estat invariablement lligada a la religió) els productes de la qual, com que no tenen en principi valor d'ús (aquesta compensació ideada per Marx per tal de posar límit a la quantificació pura del valor de canvi) no poden fixar el seu valor de canvi més que arbitràriament, és a dir, no ja per mitjà de la combinació de les qualitats del seu propi valor d'ús amb les exigències del mercat al qual s'intercanvien per uns altres objectes, sinó exclusivament en funció d'aquestes exigències del mercat. L'art, per tant, és el domini on el projecte modern suprimeix els seus límits i s'excedeix a sí mateix, empenyent-nos cap a un abisme que no pot deixar d'intimidat-nos. Per aquesta raó, l'economia restringida intenta frenar aquesta tendència del mercat artístic, i ho fa aplicant els seus axiomes generals a l'àmbit particular de l'art, amb els següents resultats teòrics: en primer lloc, sosté que l'artista ha de perseguir un interès econòmic, és a dir, que ha de buscar la seva integració en un «mercat de l'art», la legitimitat del qual no pot qüestionar en cap moment; segon, la història de l'art avença al llarg d'una línia en un únic sentit, de tal manera que les noves formes artístiques superen a les anteriors; tercer, les cultures que van concebre l'art en uns altres termes que no fossin els del mercat no són sinó formes primitives que, en ignorar o contravenir les lleis del mercat, han perdut tota vigència i per això necessàriament s'han extingit o, com a molt, conserven una presència anecdòtica al món modern; quart, l'artista tindrà en compte aquests axiomes fonamentals i farà d'ells el veritable missatge de la seva obra, donat que els individus que no conceben l'art en termes de mercat es condemnen a sí mateixos a la marginació i, en no pocs casos, a la bogeria (la noció d'artista «maleït» sorgeix, per aquest motiu, a la modernitat i no pas abans); i cinquè, el talent és el privilegi d'uns quants, els genis, que ens ofereixen la possibilitat de participar de la seva privilegiada condició intel·lectual i espiritual mitjançant les «obres mestres» (i es per rebel·lia envers aquesta

2. Vegeu H. ARENDT, *La condició humana*, traducció de Ramón Gil Novares, Barcelona: Paidós, 1993, p. 184.

concepció com cal entendre a Artaud quan titula «No més obres mestres» a un dels capítols de *El teatre i el seu doble*).

En contrast amb tots aquests principis, Bataille s'esforça per presentar la pràctica artística com un exercici de sobirania, és a dir, d'insubmissió a davant del axiomes mercantilistes. D'aquí es desprèn la definició de l'artista com a sobirà, el qual 1) ignora sistemàticament les normes de l'intercanvi establertes entre l'artista i el seu públic (gèneres literaris i artístics, tòpics expressius, regles de cortesia, etc.); 2) reivindica l'instant en tant que presència de certa «eternitat» o, fins i tot, «sacralitat», que no es confon amb la religiositat còmplice del flux de novetats modern, la qual s'escandalitza a davant d'alguns dels seus productes, resultant de tot això únicament una propaganda addicional pels mateixos; 3) les altres cultures (no occidentals, no utilitaristes, no modernes) són molt més artístiques que la nostra, perquè saben molt més de la despesa improductiva; 4) els artistes suposadament bojos o maleïts no són en realitat bojos, sinó els autèntics genis, en tant que són ells qui, més o menys confusament, desvetllen els límits i els pressupostos no només de l'art modern, sinó de la nostra vida econòmica, social, familiar i política, que tendeixen a romandre ocults sota la carcassa del sentit comú, de la «normalitat»; 5) no hi ha mancança sinó abundància de tals; l'artista sobirà no aspira a guardar per ell mateix la seva peculiar manera de pensar i d'actuar, com vol sense excepció aquest Narcís anomenat «l'artista modern», sinó que, al contrari, provocarà el «contagi» de tots els individus amb els quals es creui, donat que només així pot contribuir a minar l'ordre econòmic, social, ideològic, etc. que se li oposa. Segons Bataille, l'artista que alhora es rebel·la i posa de manifest els fonaments de la noció de «mercat artístic» no és, doncs, un amo que anhela tenir esclaus (com passava a la dialèctica de Hegel) sinó un sobirà que pretén transmetre la seva sobirania a tots aquells que romanen enclaustrats a dins de la mentalitat del súbdit (actitud més propera a Nietzsche, segons el meu parer). Per tot això, aquest artista qüestiona amb la seva sola presència el projecte mateix de la modernitat, i amb vistes a una postmodernitat que implicaria un progrés en relació a la modernitat mateixa (amb la qual cosa no faria, en darrera instància, sinó reafirmar el projecte modern, que entén la història, segons he dit, com un progrés indefinit al llarg

del qual cada nova forma «supera» a les anteriors) sinó per tal d'assolir una a-modernitat, o millor, l'Altre de la modernitat, és a dir, per endinsar-se en la recerca constant d'un horitzó per relació amb el qual tot terme, inclosa la mateixa noció de mercat, és relativitzat, capturat als seus pressupostos de base, mostrat a la consciència dels homes com una construcció que només subsisteix en tant que una possibilitat entre moltes d'altres, desproveïda per tant de l'autosuficiència i la cruel ignorància de les condicions del procés de creació artística que fins avui l'han caracteritzat.

David Ceballos.